

# DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEN “DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN DESTANI”NIN GEERT HOFSTEDİ’NİN GÜÇ MESAFESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma Gülay MİRZAOĞLU\*

Ali BEZGİN\*\*\*

**Özet:** Destanları diğer sözlü anlatım türlerinden ayıran en önemli özellikleri milli olmalarıdır. Dede Korkut Kitabı, Oğuzların dünya algılarını, kültürlerini, yaşam şekillerini işleyen Türk kültürünün hafıza eserlerindedir. Dede Korkut Kitabı, ortaya çıktığı toplumu yansıtan çok katmanlı yapıda bir aynadır. Türk insanının mantığını, geleneklerini, zayıf yönlerini, yöneticilik ve liderlik özelliklerini tam tekmil karşımıza çıkaran bir kitaptır. Ayrıca kitabın içindeki hikâyelerin birbirinden ayrı ama aynı zamanda iç içe yapıda olmaları ve kalıplaşmış destan kahramanlarından farklı özellikler sergilemeleri yönüyle çalışmamız için tercih edilmiştir. Çalışmamızın bir diğer yönü ise ulusların kültürlerini inceleyen Hofstede’nin Güç Mesafesi bağlamında değerlendirmektir. Hofstede kültürleri “Güç Mesafesi, Bireycilik, Belirsizlikten Kaçınma ve Eril - Dişil Olma” olmak üzere dört başlıkta değerlendirmiştir. Dede Korkut Kitabındaki “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı” verilen bu maddeler ışığında içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir ve teorideki maddeler ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmamızda yer verdiğimiz Hofstede’nin uluslararası kültür çalışması Türk kültürünün diğer ürünleri üzerine yapılacak çalışmalar katkı sağlayacaktır. Ayrıca geleneksel değerlerden beslenen kamusal yönetimin ile politik tutumun gözlenebilmesi ve tahmin edilebilmesinde kıstas olacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Dede Korkut, Geert Hofstede, Güç Mesafesi

## Evaluation Of “Dirse Han Oglu Boğaç Han Saga” From Dede Korkut Stories In The Context Of Geert Hofstede's Power Distance

**Abstract:** The most important feature that distinguishes epics from other types of oral expression is their nationality. The Book of Dede Korkut is an artifact of the memory of the Turkish culture, which deals with the world perceptions, cultures and lifestyles of the Oghuzs. The Book of Dede Korkut is a multi-layered mirror reflecting the society in which it emerged. It is a book that fully reveals the logic, traditions, weaknesses, managerial and leadership qualities of the Turkish people. In addition, the stories in the book were chosen for our study because they are separate from each other but at the same time intertwined and exhibit different characteristics from stereotypical epic heroes. Another aspect of our study is to evaluate the cultures of nations in the context of Hofstede's Power Distance. Hofstede evaluated cultures under four headings: “Power Distance, Individualism, Uncertainty Avoidance and Masculine-Feminine”. “The Epic of Dirse Han Oğlu Boğaç Han” in the Book of Dede Korkut was evaluated by content analysis method in the light of these items and associated with the items in the theory. Hofstede's international culture study, which we include in our study, will contribute to studies on other products of Turkish culture. In addition, it will be a criterion for observing and predicting public administration and political attitudes fed by traditional values.

**Key Words:** Dede Korkut, Geert Hofstede, Power Distance

## Giriş

Dede Korkut Kitabı; Dresden nüshasında geçen adı ile “*Kitab-ı Dedem Korkud Ala Lisan-ı Taipe-i Oğuzan*” Vatikan nüshasında ise “*Hikâyet-i Oğuzname Kazan Beg ve Gayrı*” olarak isimlendirilir. Oğuzların, Gürcüler, Abazalar ve Trabzon civarında yaşayan Rumlar ile olan mücadeleleri ile Türk boylarının kendi iç çekişmeleri konu edinir. Deden Korkut metinleri kadim Türk tarihinden getirdiği izlerle XV. Ve XVI. yüzyıllarda Azerbaycan ve Doğu Anadolu coğrafyasında sözlü kültürden yazılı hale gelmiştir. Dede Korkut destanlarının bilinen Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Dresden nüshası 12 Vatikan nüshası ise 6 destandan oluşmaktadır. 2019 yılında da “Salur Kazan’ın Ejderhayı Öldürmesi” nüshası bulunmuştur. Dede Korkut destanlarındaki kahramanlar ve karakterler yaşam şekilleri, kahramanlıkları, yönetim biçimleri ve liderlik özellikleriyle eski Türk kültürüne ayna tutmaktadır.

\* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi.  
gmirzaoglu@gmail.com

\*\*\* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Bölümü Doktora Öğrencisi.  
alibezgin@gmail.com

Dede Korkut metinlerinden “Dede Korkut” hem destan anlatıcısı hem de olaylarda yer alan ve Hz. Muhammed döneminde yaşamış bir hekim, ozan ve gaipten haber veren aksakallı bir evliyadır (Banarlı, 2001:399).

Destanlarda baba ile oğlu arasındaki ilişki ile yöneticiler arasında hiyerarşik bir düzen vardır. Ayrıca bu hiyerarşi Oğuzların hem atlı göçebe hem de yerleşik hayattan izler taşımakla beraber göçebe Oğuzların aristokratik yaşamlarını yansıtmaktadır (Gökyay, 1994:79). Dede Korkut hikâyelerinden yapılan alıntılar Muharrem Ergin’in “*Dede Korkut Kitabı I*” adlı eserinden yapılacaktır. Dede Korkut anlatıları, kafirlerle savaşları ve beylerin düştükleri müşkül durumları anlatır. Ancak göze çarpan her hikâyede mutlaka bir hiyerarşik yapının varlığı ve bu yapının çiğnenmemesidir. Ancak sadece “*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı*” ile “*İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek’in Öldüğü Destanı*”nda bu hiyerarşiye bir isyan vardır. Bu isyanların Hofstede’nin “Güç Mesafesi” kuramına göre ne anlama geldiğine ayrıca değinilecektir.

### 1. Hofstede’nin Modeli

Geert Hofstede’nin “Güç Mesafesi” modeli, kültürel özellikler ışığında toplumların ulusal kültür özelliklerini tespit etmeyi ve açıklamayı amaçlamıştır. Hofstede öncelikle IBM çalışanlarına değer ve tutumlarını ölçen bir anket uygulamıştır daha sonra da elde ettiği verileri analiz etmiş ve dört ana değeri tespit etmiştir. Daha sonra da farklı ülkelerdeki yöneticilerin tavırlarının gücün farklı değerlere göre değiştiğini ifade etmiştir. Bu çalışmalar ışığında “Güç Mesafesi, Bireysellik, Dişil veya Eril Olma ve Belirsizlikten Kaçınma” olmak üzere dört ana maddeyi ortaya koymuştur. Daha sonra 56 ülkedeki IBM çalışanlarına aynı anketi uygulamış ve organizasyonun temelindeki tepkilerin ulusal ve dini unsurlarını tespit etmiştir (Hofstede vd, 2010:86).

Hofstede, çalışmasında şirketlerdeki çalışanların arasındaki ilişkilerin kültürel etkileşimlerle ve doğrudan bireyin yetiştiği kültürle bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Şirketlerde ya da örgütlerde çalışanların aralarındaki yüksek güç mesafesi adaletsizliğine karşılık düşük güç mesafesini, çalışanların belirsizliklerden kaçınmaları ve belirsizliklerin yeterince önlenememesi, bireysellik ya da kolektif düşünce; benmerkezci, iddialı ve rekabetçi eril davranışlara karşı ekip çalışması odaklı dişil düşünce bireylerin yaşadıkları kültürlerin yansımalarıdır (Akyol, 2009:63).

### 2. Güç Mesafesi (Power Distance)

Güç mesafesi, toplumda kültürde ast-üst ilişkisini ifade eder. Bu başlık bireyin toplum içinde eşit olmaması ile ilgilidir ve bu hiyerarşi kültürden kültüre farklılık gösterir. Güç mesafesi yüksek ülkelerde unvan ve statü önemli bir yer tutar; güç mesafesinin düşük olduğu ülkelerde ise ast-üst arasındaki ilişki ve güç sahipleri arasındaki iletişim çok daha yüksektir. Yüksek güç mesafesine sahip ülkelerde merkeziyetçi yapı güçlüdür ve normal karşılanır ayrıca astlar üstlerine daha fazla güvenir (Akyol, 2009:65).

Ülkeleri, kültürel güç mesafesi bağlamında değerlendiren Hofstede Almanya, Amerika, Avusturya, Danimarka, İsrail gibi ülkelerin düşük güç dağılımına sahip olduğunu ve Türkiye, Meksika, Hindistan, Fransa ve Hong Kong gibi ülkelerin ise yüksek güç mesafesine sahip ülkeler olarak sınıflandırmıştır. Türkiye’nin bu sıralamada puanı 66’dır (Hofstede vd, 2010: 58; Hofstede, 2011: 1-26). Bu ilişkiler ebeveyn ile çocuk, öğretmen ve öğrenci gibi en eski ilişkilerde de güç mesafesinin izlerine rastlanabilir.

Bu veriler ışığında Boğaç Han Destanında güç mesafesinin izlerini destanın başında görülmektedir. Bayındır Han’ın “Şâmi otağını yeryüzüne diktirmesi, attan aygır, deveden erkek deve ve koyundan koç kestirmesi” (Ergin, 2008:78) güç mesafesinde konumunu gösteren en önemli göstergelerden biridir.

Ayrıca yılda bir kere düzenlediği toy ve bu toyda beylerin oturma düzeni sistematik bir hiyerarşinin en net göstergesidir. Bu toylar esnasında Bayındır Han’ın erkek çocuğu olanı ak otağa, kız çocuğu olanı kızıl otağa oturtması ve hiç çocuğu olmayanın kara otağa oturtulması ve

“....ne oğlu ne de kızı olmayana Allah Taala beddua etmiştir biz de beddua ederiz.” (Ergin, 2008:79) demesi güç mesafesi bağlamında astları arasında kökenini tanrısal bir kaynaktan alan hiyerarşinin göstergesidir. Bunun dışında Bayındır Hanın beyleri arasında oturdukları düzen de güç mesafesinin ast üst ilişkisine göre belirlenmiştir (Pehlivan, 2014: 205-220).

Güç mesafesinde belirleyici noktalardan bir tanesi de yaşlılara olan yaklaşımdır. Düşük güç mesafesinin olduğu kültürlerde yaşlı insanlar ne saygı görür ne de onlardan korkulur. Ancak yüksek güç mesafesinin olduğu kültürlerde yaşlılara saygı gösterilir ve onlardan korkulur (Hofstede, 2011: 1-26). Bu maddeye en uygun örnek Dede Korkut’un kendisidir. Korkut Ata, Oğuz boyları arasında konumu ve yaşı itibarıyla saygı gören ve sözü dinlenen biridir. Dede Korkut’a saygı konusunda olumsuz bir örnek olarak saygısızlık eden Deli Karçar’dır ve onun da gerekçesi kendisine verilen sözün tutulmamasıdır (Özdemir, 2017: 7-29). Boğaç Han ile babası Dirse Han arasında da güç mesafesinin gözetildiği sonsuz bir saygı ve güven vardır. Zira Boğaç Han kırk yiğidinin dolduruşuna gelen babası tarafından okla vurulmasına rağmen babasını esaretten kurtarmıştır. Bu maddeye ayrıca Boğaç Han’a babası Dirse Han tarafından taht verilmesinin ardından babasının kırk yiğidini anmamasıdır. Bu durum da Dirse Han’ın kırk yiğidi tarafından hiyerarşiye aykırı bir davranış olarak algılanmıştır.

Boğaç Han destanında olduğu gibi Dede Korkut metinlerinde güç mesafesinin net hissedildiği konulardan bir tanesi de avlanmadır. Metinlerde “*av avlamak kuş kuşlamak*” şeklinde kullanılır ve babanın ya da beyin izni olmadan yapılması yasaktır. Dirse Han’ın oğlunun canına kastetmesine sebeplerden biri de kırk yiğidin Dirse Han’a oğlunun ondan izinsiz avlandığını ifade etmeleridir. Oğuz geleneğinde babadan ya da beyden izinsiz avlanmak hayırsızlığın göstergesidir. Bayındır Han’ın divanında şiddetli bir azarlanmaya hatta ölümü bile beraberinde getiren bir suçtur (Yazıcı, 2008: 91-105).

### 3. Bireycilik – Toplumculuk (Individualism - Collectivism)

Bireysellik ve kolektivizm maddesinden kültürlerde bireysel bağımsızlığa karşılık sosyal uyumun topluma ne derece hâkim olduğu ile ilgilidir. Toplumda bireylerin kendilerini ben ya da biz olarak tanımlamasıyla ilgilidir. Bireyselliğin ön planda olduğu milletlerde insanlar kendi ailelerinden sorumludurlar ve bireyler arasındaki bağlar gevşektir; kolektif toplumlarda ise geniş aileler sadakat bağı ile birbirlerine bağlıdırlar ve uyum içindedirler. Bireysel topluluklarda bireysel başarı ödüllendirilir, görevler ilişkilerden önce gelir. Toplulukçu kültürlerde ise grup içi ya da grup dışı kesin çizgilerle ayrılmıştır, ilişkiler görevden öncedir (Akyol, 2009: 70-72; Hofstede, 2011: 1-26). Amerika, Kanada, Hollanda, İsveç, Fransa gibi ülkeler bireyselliğin ön planda olduğu ülkeler iken Tayvan, Endonezya, Ekvator, Kolombiya gibi ülkeler kolektivist ülkelerdir. Türkiye bu ülkeler arasında 28. sırada ve 37 puana sahiptir. Yüksek güç mesafesi puanı ile kolektivizm birbiri ile uyumludur (Hofstede, 2010: 96).

Bireysellik ve kolektivizm bağlamında Dede Korkut metnlerinin neredeyse tamamı Hofstede’nin çalışmasıyla paralellik gösterir. Öncelikle Bayındır Han’ın emri altındaki beylerin ve beylere tabi olan yiğitlerin dışında beylerin hatunlarının da yanında kırk ince belli kızı vardır. Kolektivizm Boğaç Han destanında ayrıca oğlu kızı olmayanın kara çadira oturtulması konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Zira toplumun önemli saydığı çocuk sahibi olmak tanrıdan gelen bir buyruktur. Bu yüzden Dirse Han’ın “kılıcı ve sofrası” ile Bayındır Han’ı en iyi şekilde temsil etmesine rağmen topluluğun ilişkilerine zarar vereceği için başarıları ve görevleri göz ardı edilebilmiştir.

### 4. Belirsizlikten Kaçınma (Uncertainty Avoidance)

Belirsizlikten kaçınma, toplumun geleceğin getireceği bilinmezliğe karşı takındığı tavrı ifade eder. Geleceğin getirdiği bu belirsizlikten kaçınmak için her kültür kendince bir savunma yolu geliştirmiştir. Bu durum için ritüeller, törenler kullanılır. Hofstede’nin çalışmasında bu olgu ile ilgili de bir puanlama yapılmış ve yüksek puanlı topluluklarda bu belirsizliklerden kaçınmak için uyulması gereken çok sayıda kural vardır. Bununla beraber belirsizlikten

kaçınmak için ya kısa vadeli geri bildirimler ile uzun vadeli belirsizlikler tahminlenmeye çalışılır ve uzun vadeli belirsizlikler için strateji geliştirmek yerine baskı ile görmezden gelmeye çalışırlar. Bir diğer yol ise belirsizlikler için planlar belirlenir, yol haritaları çizilir (Akyol, 2009:76).

Belirsizlikle ilgili yüksek puanlı ülkeler alışık olunmayan durumlara karşı toleranslıdır çünkü ait oldukları toplumun bağlılığına güvenirlir. Bağlı oldukları topluma güvendikleri için daha rahat ve risk almaktan kaçınmazlar. Düşük puanlı toplumlarda ise bireylerin toplumsal bağları zayıf olduğu için geleceğin getireceği belirsizliğe karşı sürekli bir şüphe vardır ve belirsizliğin düşürülmesi için çaba sarf edilir. Bu şüphenin sonucunda da bireyler tedirgin, duygusal ve saldırgandırlar. Türkiye'nin bu maddedeki puanı 85'tir. Hofstede'nin çalışmasında da Türkiye'nin puanı Latin Amerika, Latin Avrupa ve Akdeniz ülkeleri ile paralellik gösterir (Akyol, 2009:77; Hofstede, 2010:192).

Dede Korkut metinlerinde geleceğin belirsizliğinde kaçınmak Türk toplumunun kültürel izlerini ve reflekslerini yansıtan çok sayıda işaret vardır. Öncelikle Boğaç Han destanında da bahsedildiği gibi Bayındır Han'ın her yıl düzenli olarak toy düzenlemesi, beyleri toplaması ve istişare etmesi geleceğin getireceği belirsizliğe karşı önlem almak içindir. Bununla beraber başta Dirse Han olmak üzere bütün beylerin yanında beye tabi olan kırk yiğidi vardır ve gerekirse bey için canlarını dahi feda etmekten çekinmezler. Dirse Han'ın eşi oğlu Boğaç Han'ın başına bir durum geldiğini anladığında ve Dirse Han'ın bu beklenmeyen durum karşısında gücünün yetmediğini düşündüğü için Dirse Han'a "... Han babamın katına ben varayım / Ağır hazine bol asker alayım." (Ergin, 2008: 87) demiştir. Bu ifade Hofstede'nin çalışmasında yer verdiği "Belirsizlikten Kaçınma" maddesinde yer verilen yüksek puanlı kültürler belirsizlik karşısında ait oldukları topluluğa duydukları güvene dayanarak geleceğin getireceği durumları düşünmedikleri yönündeki açıklama ile paralellik göstermektedir (Hofstede, 2011: 1-26).

Bu madde ile ilgili değinilecek bir başka nokta ise Boğaç Han destanında olduğu gibi beylerin başı sıkışınca Hızır'ın yardıma geleceğinden şüphe etmemeleridir (Ergin, 2008:88).

#### **4. Eril - Dişil Olma (Masculinity – Femininity)**

Eril ve dişillik, Hofstede'nin çalışmasında toplumsal cinsiyet rollerine atfedilen özelliklere göre eril toplumlarda iddialı, rekabetçi, başarı odaklı bir yapıda iken; dişil özellik gösteren toplumlarda ılımlı, hassas ve yüksek yaşam kalitesine önem verilir. Dişil toplumlarda liderler iddialıdır ancak sosyal cinsiyet rolleri ile de örtüşür sevgilerine önem verirler ve anlaşmazlıklar müzakere ile çözülür (Akyol, 2009: 74). Hofstede'nin çalışmasında Türkiye 45 puan ile ortada yer almaktadır. Japonya, Venezüella, İsviçre, İtalya eril yönün ağır bastığı ülkeler grubunda iken Türkiye Danimarka, Hollanda, Norveç ve İsveç ile dişil yönün ağır bastığı kültür grubunda yer alır (Hofstede, 2010: 142).

Dede Korkut metinleri bu maddenin yansıttığı özellikle paralellik göstermektedir. Öncelikle Dede Korkut'ta kadın ve erkekler günlük hayatlarındaki iş bölümleri toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumludur. Erkekler savaşır, avlanır, karar veren konumundadır. Kadınlar ise daha gündelik işlerle meşguldür. Ancak bu her destanda böyle değildir. Örneğin Bamsı Beyrek destanında adaklısı olduğu Banu Çiçek tarafından bir teste tabi tutulur ve Bamsı Beyrek güreş müsabakasını son anda yaptığı hileli bir hamle ile kazanır (Ergin, 2008:122). Dirse Han oğlu Boğaç Han destanında ise Hofstede'nin çalışmasıyla paralel olan bölüm ise Dirse Han'ın Bayındır Han'ın düzenlediği toydan çocuğu olmadığı için kovulması sebebini eşi ile konuştuğu bölümde Dirse Han, söze "beri gel başımın evimin tahtı/ evden çıkıp yürüyünce servi boylum..." diye hitap ettiği ve devamında eşi ile müzakere ederek dilek dileyip aç görse doyurdu, çıplak görse donattı ve duası kabul olduğu bölümdür (Ergün, 2008: 79-80).

## Sonuç ve Değerlendirme

Toplumlar, hayatta karşılaştıkları sorunları çözmek için sahip oldukları yetenekler ve yaşadıkları çevrenin etkisiyle başa çıkma yolları geliştirmişlerdir. Somut ve soyut değerlerde kendini gösteren kültür çeşitli şekillerde ölçülebilir ve ait olduğu milletler hakkında geleceğe dair yordayıcı bilgiler sunarlar. Çalışmamızda Dede Korkut destanlarından olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanından hareketle Türk kültürünün güncel çalışmalarla uyumlu olup olmadığı amaçlanmıştır. Bunun için de kültür araştırmalarından yola çıkarak bir ölçek geliştiren Hofstede'nin "güç mesafesi, bireycilik- toplumsallık, belirsizlikten kaçınma, eril – dişil olma" maddeleri üzerinden Boğaç Han destanındaki kültürel izler arasındaki bir benzerlik olduğu tespit edilmiştir. Binlerce yıllık bir tarih ile oluşturulan Türk hayat biçimi ve yönetimi, kültürel özellikleri, değerleri Hofstede'nin çalışmasındaki veriler ile uyumludur.

Çalışmamız bu yönüyle Türk kültürünü ve yaşam şeklini gösteren eserlerin kamu yönetiminde, işi hayatında, insan ilişkilerinin belirlenmesinde ya da güncel devlet politikaların belirlenmesinde ne kadar kıymetli veriler sağladığını göstermiştir.

## KAYNAKÇA

- Akyol, Şeyda (2009). Örgüt Kültüründe Güç Mesafesi ve Liderlik İlişkisi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Ergin, Muharrem (2008), *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Gökyay, Orhan Şaik (1994). *İslam Ansiklopedisi* (içinde), Dede Korkut maddesi, 9. cilt, s: 77-80.
- Gökyay, Orhan Şaik (2006). *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Hofstede, Geert (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- Hofstede, Geert; Hofstede, Gert Jan; Minkov, Michael (2010). *Cultures And Organizations Software Ofthe Mind Intercultural Cooperation And Its Importance For Survival*. McGraw-Hill: United State.
- Özdemir, Cafer (2017). Dede Korkut Kitabında Saygı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 7-29.
- Pehlivan, Gürol (2014). Dede Korkut Kitabı'nda Oturma Düzeni Üzerine Yeni Bir Bakış *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* s.205-220.
- Yazıcı, Hasan (2008). Dede Korkut Hikâyelerinde Av. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, ss. 91-105.

